

PRÆLECTIO III.

De Deo uno,

ad expositionem cap. 2. primæ partis Catechismi Concilii Tridentini, à §. 5. ad octavum.

1 **Q**uamvis Regio Propheta testante (a), signatum sit super nos lumen vultus Domini; quamvis juxta Apostolum (b), invisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciantur; quamvis asserat magnus Gregorius (c), omnem hominem, ipso rationis lumine duce, colligere illum à quo conditus est Deum esse; quamvis inquit Augustinus (d): an vivam dum vivo, sed non an Deus sit dubitare audebo; quamvis demum clament Tertullianus, ac Cyprianus (e), summam delicti esse eum nolle agnoscere, qui tamen ignorari non potest. His omnibus non obstantibus, haud defuere ultima impietatis, terrimi erroris, nulliusque religionis infandi homines divinitatis osores, qui more gigantum, quos fabula narrat, Coelum debellare. Numen illinc dejicere, ac ejus existentiam de medio tollere, superbo insultu, ac vesana præsumptione tentarunt, quibus sane aptari potest illud Horatii, lib. 1. ode 3.

Nihil mortalibus arduum est,
Coelum ipsum petimus stultitia.

Illos igitur nunc refutandos aggrediar pro expositione primi articuli symboli, si Deus ipse, cujus causam sus-

(a) Psalm. 4. v. 7. (b) Ad Rom. 1. v. 20. (c) Greg. lib. 17. Moral. c. 3. (d) August. lib. 7. confes. cap. 10. in fin. (e) Tertul. in apolog. cap. 17. & Cyprian. lib. de vanit. Idol.

suscipio, (etsi mea non egeat ope ad se probandum existere) vires desuper largiatur, Pater scilicet, &c.

2 Cœlesti juvamine fretus, vestroque permissu, consessores amplissimi, punctum mihi sortibus designatum à §. 5. ad 8. capituli 2. primæ partis Catechismi Concilii Tridentini, exponendum suscipiam, ut autem clarior methodus elucescat, orationem sic efformabo: prius textus epitomen exhibebo, exhibitam dilucidabo, dilucidatam demum concludam thesis probatione, & solutione argumentorum. Quæ tria dum perficio, attente, quæso, bonamque cum venia, verba mea audiat. Manus igitur operi adhibentes, textus litteram summatim ob oculos ponimus, dicendo sic incipere paragraphum quintum: *in Deum &c.* Ita vero finire §. 8. *Incipiendum est.* His quatuor paragraphis prosequitur Catechismus expositionem primi articuli Symboli, dicens, verba ista: *In Deum*, Christianæ sapientiæ dignitatem, atque præstantiam indicare, quantumque Deo, qui se nobis manifestare dignatus est, debeamus. Postea magnum ait esse discrimen inter christianam sapientiam, & philosophiam naturalem. Illa enim habetur multo facilius, & plura clarius, certiusque ostendit. Nam philosophia naturalis non sine labore acquiritur, solumque ex effectibus naturalibus ad cognitionem Dei auctoris naturæ ducit; christiana vero sapientia humanæ mentis aciem elevat, ut nullo labore arcana Dei perlustrare possit. Quare fideles recte in Deum credere profitemur, quem incomprehensibilem, oculis corporeis invisibilem, omnibusque perfectionibus exornatum agnoscimus longe melius quam philosophi, qui solo naturali lumine præditi nihil abjectum de Deo senserunt; quoniam firmiori testimonio, ipsius nempe Dei auctoritate nitimur. Hinc luculentius noscimus attributa divina, & alia multa, quæ nos christiana sapientia docet, ad quæ naturalis ratio pertingere nequit, ut Trinitatis mysterium, Redemptionis be-

nesicium, æternitatis præmium, & cætera; quæ in Symbolo continentur. Horum primum est unum tantum esse Deum, non plures, quod variis scripturæ locis evincitur. Nec obstat Dei nomen in ipsa sacra pagina tribui multis, quia solum improprie illis tribuitur. En litteræ Catechismi synopsis.

3 Nunc ad ipsius elucidationem, prout secundo loco facturos pollicebamur, veniamus. Postquam itaque Catechismus in præcedentibus exposuerit quid significet vox ista *Credo*, paragrapho 5. & sequentibus explicat tò in Deum. Eo inquires dignitatem, ac præstantiam christianæ sapientiæ, seu divinæ fidei designari. Licet enim fides non sit propriæ sapientiæ, prout à Philosophis sumitur, cum non sit naturalis virtus mentis, sed theologica, nec evidentiâ pariatur, sed obscuritatem importet; optime tamen christiana sapientiâ nuncupatur, quia certissimam affert cognitionem rei omnium præstantissimæ, Dei scilicet, ejusque attributorum. Quæ quidem christiana sapientiâ multum differt à sapientiâ naturali; ut recte asserit Catechismus; & mirum in modum probat Chrysostomus homilia 7. in primam ad Corinth. illis Apostoli verbis: *nobis autem revelavit Deus*, sapientiâ nimirum, quæ nos erudierit in iis, quæ ipsi Angeli per naturæ suæ vires non pertingunt; quanto minus homines solo lumine rationis: Hæc enim non nisi ex effectibus naturalibus, sensibusque subjectis, magno labore ad invisibilia Dei pertingit, ad cognitionem videlicet Dei Auctoris naturæ; fides autem facili via nos quasi manu ducit ad cognitionem Dei Auctoris supernaturalis.

4 Ex qua Catechismi doctrina clare deducitur, Deum dupliciter cognosci posse; nempe lumine naturali, & superno lumine fidei. Hæc secundo modo intelligitur in Symbolo: *Credo in Deum*. Id est, in Auctorem gratiæ, in objectum nostræ beatitudinis, in judicem supræmum mortalium. Etsi autem sequentiâ hujus articuli verba: *Creatorem cæli, & terræ*, deno-

tent

tent quoque Deum auctorem naturæ, hoc tantum est propter illos tardioris ingenii, quibus non sufficit lux naturalis ad clare percipiendum Deum esse rerum omnium creatorem. Philosophi vero, & sapientes, qui per demonstrationem istud cognoscunt, fide divina non credunt, cum fides, & scientia ejusdem rei nequeat in eodem intellectu reperiri. Nec propterea deperdunt fidei meritum, cum promptum habeant animum ad ista si nescirent credenda; cujus rei testimonium perhibent, credendo reliqua omnia, ad quæ ratio naturalis non se extendit. Scio esse quosdam Theologos asserentes in eodem intellectu simul dari posse fidem, atque scientiam ejusdem objecti. Sed contrarium probabilius; & communius docent alii, præcipientibus Doctore Angelico, atque Seraphico (in 3. dist. 24. art. 2. quæst. 1. & 2.2. q. 1. art. 5.)

6 Deum ergo existere demonstrat ratio naturalis, & docet fides. Quare apposite ait Augustinus lib. 15. de Trinitate c. 4. „Neque enim divinatorum librorum tantummodo auctoritas esse Deum prædicat, ... sed universa ipsa rerum natura proclamat habere se præstantissimum conditorem.“ Atheus igitur dari Deum impie negans, merito vocatur stultus Psalm. 13. v. 1. his verbis: *dixit insipiens in corde suo: non est Deus*. Quæ verba sic eleganter expendit Ambrosius lib. 1. officiorum cap. 25: „Insipiens dixit quia non est Deus, nam sapiens non diceret: quomodo enim sapiens qui non requirit auctorem suum? qui dicit Japidi: pater meus es tu, qui dicit diabolo, ut Manichæus, auctor meus es tu; quomodo sapiens, ut Arius, qui mavult imperfectum auctorem habere, atque degenerem, quam verum, atque perfectum? Quomodo sapiens, ut Marcion, atque Eumomius, qui malunt Deum malum quam bonum habere? quomodo sapiens qui Deum non timet? Initium enim sapientiæ est timor Domini; & alibi habes: sapientes non declinant de ore Domini, sed tractant in

,, con-

„confessionibus suis.“ Hæc S. Doctor, quæ potiori ratione applicari possunt Atheis.

6 Tanta istorum insipientia, seu potius dementia, & insania negandi Deum existere, quibusdam Theologis incredibilis reputatur; ideoque opinantur non dari Atheos speculativos proprie, ac mente negantes Deum; sed solum practicos, affectu, & voluntate dicentes Deum non esse, ut sic liberius vivant exutiendo timorem; propterea iniqui scripturam asserere insipientem dixisse in corde suo: *Non est Deus*. Verum, cum solus Deus sit cordium scrutator, ipse solus certo scire potest an reapse dentur Athei. Nec semper cordis nomine sola designatur voluntas, sed interdum etiam intellectus, juxta illud: *Eructavit cor meum verbum bonum*. Quidquid tamen sit de interno sensu eorum, qui Atheistæ vocantur, certum est ipsorum corda, & ora eructasse verbum pessimum, nempe non dari Deum. Sic primo Diagoras, teste Augustino lib. 3. contra litteras Petilianæ cap. 21. sic Cyrenæus, & Theodorus apud Lactantium lib. de ira Dei cap. 9. sic alii, præsertim recentiores, ut Aretinus in Italia, Spinosa in Hollandia, Vannini in Gallia, &c. Hic ultimus ob tantum facinus Tolosæ combustus anno 1619. Judicibus confesus est, (ut testatur Mersennus) secum eodem tempore undecim alios ex Neapoli prodiisse ad atheismi semen totum per orbem disseminandum; sicque lepide ait Cl. Feijóon tom. 4. epist. 15. num. 16. hos duodecim vocari posse Apostolatam Satanæ. Mitto alios juniores, quorum meminit doctissimus Gravesonus (tom. 4. hist. Eccles. colloq. 3. pag. mihi 110.) (a) quibus addi possent alii recentissimi; digni quidem omnes, non celebri nomine, quod per summum nefas assequi cupiunt, instar fabricatorum turris Babel, & incensoris templi Dianæ; sed oblivione perpetuam, vel execratione cunctarum Gentium. Proh

(a) Vid. etiam Gotti tom. 1. de veritate Religionis christiane tract. 1. cap. 1. §. 1. Gazzaniga, Roselli, alii.

7 Proh pravos homines mortalium perditissimos quos convincere impossibile, contemnere parum, ex terminare æquissimum esset. Non enim fieri potest ut convincantur Athei. Quomodo enim convincentur qui nedum sacras litteras, sed & earum auctorem abnuunt? Qui traditionem respuunt? qui concilia floccifaciunt? qui Patres irrident? qui Philosophos aspernantur? qui rationes non admittunt? qui historiam elevant ubi sanctissimum Dei nomen inscribitur? Nullo certe ex decem locis Theologicis à sapientissimo Cano traditis, reduci possunt Athei. Sunt quippe, non dicam velut equus, & mulus, quibus non est intellectus, sed multo pejores bove, & asino. Bos enim cognovit possessorem suum, & asinus præsepe domini sui, Atheus autem id non cognoscit, sed solum insaniter rudit. Dicitur autem aliquis ad excusandos Atheos: Catechismus in textu §. 6. ait; humanam sapientiam non nisi post magnos labores ab effectibus naturalibus, rebusque sensibilibus, vix ad Dei notitiam devenire: nihil ergo mirum Atheos Dei notitiam non esse assequutos. Respondetur Catechismum loqui de humana sapientia errorum tenebris obscurata, falsisque Philosophorum commentis, quæ refert Augustinus lib. 18. de Civitate Dei cap. 41. non vero de ipsa à præjudiciis libera; vel de naturali philosophia divinæ fidei comparata, quæ non ita facile Dei existentiam, & attributa ostendit, quamvis illam affatim manifestet, ita ut nequeat invincibiliter ignorari.

8 Quomodo igitur excusandi sunt Atheistæ, qui non tantum ignorare Deum, quod turpe foret, nec de ipso dubitare, quod esset turpius; sed eum aperta fronte negare, quod est turpissimum, impudentissime gloriantur? Qui non ex ignorantia peccant, cum hæc dari non possit, nec tales se ipsi judicent, nam summus Philosophos haberi volunt; sed ex malitia plusquam tartarea. Dæmones enim, atque damnati credunt, &

contremiscunt; illi vero nec contremiscunt, nec credunt. Sinamus itaque pessimos illos, ac voluntarios cæcos, ducesque cæcorum; & ad illustrandam litteram Catechismi, ac præcipuam veritatem catholicam, Dei existentiam propugnemus. Ad cuius probationem, si scripturæ auctoritates, si Patrum testimonia, si Philosophorum dicta, si alia plura quæ passim obvia sunt apud auctores, huc adducere vellem, immensam bibliothecam afferre possem; tanta de hoc habemus scripta! Ea tamen brevitati consulens missa facio. Argumentum etiam de ideis innatis existentiae Dei omitto, quia nec à Divo Thoma, nec à pluribus aliis Theologis admittuntur; & valde dubium est, ne dicam falsum, dari tales ideas, quas Cartesius tam fidenter asseverat (a), quasque valide profligavit acutissimus Angelus Joannes Lockius lib. 1. de intellectu humano cap. 1. 2. & 3. apud Heineccium in elementis philosophiæ moralis §. 24. pag. 201. Nescio autem an id egerit Lockius ut atheismo, & materialismo faveret, de quo, ni fallor, insinulatur. Sed quidquid de isto sit, parum, aut nihil refert.

9 Sufficiant in præsentî quinque demonstrationes Divi Thomæ ex 1. p. q. 2. art. 1. quæ (veluti quinque illi lapides limpidissimi, quibus David Goliathum invasit) effrontem Atheismi frontem validissime findunt. Unde miramur certe cum eruditissimo quodam recentiore (b). Lamindum Britannum, seu Muratorium, virum cæteroquin de republica litteraria optime meritum lib. 1. de moderat. ingenior. in Religionis negotio cap.

(a) Vid. Billuart. tom. 1. dissert. 1. art. 3. pag. 20. Ferrari tom. 1. Philosoph. cap. 8. Logice part. 2. diss. unica quest. 3. pag. 104. & infra part. 2. Metaphysicæ disp. 1. quest. 1. pag. 199. Roselli tom. 1. philosoph. part. 1. quest. 5. art. 6. num. 350. pag. 214. edit. Romane. Si quis autem cum Tournello, Jacquierio, Para du Fanjas, aliisque recentioribus, ideas innatas propugnare velit, suo sensu abundet, ut in fine prologi jam advertimus. (b) Cl. August. Cabades tom. 1. institut. Theologicarum, pag. 91.

cap. 12. minus vere, ac moderate, (quod pace sua dixerim) scripsisse; argumenta Divi Thomæ ad existentiam Dei probandam fuisse à Gregorio de Valentia, aliisque gravibus Theologis enervata. Hoc enim facilius dicitur, quam probatur; cum nullæ hactenus rationes inventæ sint potiores, quam quæ ab Angelico Præceptore adducuntur. Eas nunc sic breviter transcribemus. Prima sumitur ex motu; nam quidquid movetur, ab alio necesse est ut moveatur, nec procedendum est in infinitum: ergo datur primum movens, qui omnia movet, & hic est Deus. Hanc rationem fusiùs expendit S. Doctor lib. 1. contra Gentes cap. 13. & Philosoph. lib. 7. Phisicorum.

10 Secunda demonstratio sumitur ex ratione cause efficientis; quia scilicet quidquid efficitur ab alio effici debet, cum nihil valeat se ipsum efficere: ergo datur prima causa efficiens, ut dicitur etiam 2. Metaphysicæ. Tertia sumitur ex possibilitate, vel necessitate rerum. Si res necessario forent, non generarentur, & corrumpèrentur, ut patet. Si esse possent, vel non esse, aliquando non fuissent, cum ad hoc necesse sit aliquando non esse: si ergo res omnes fuissent possibles nec aliquando fuissent; nec modo essent; quod enim non est, incipere nequit nisi ab aliquo quod actu sit: igitur dari debet ens necessarium à quo possibilita cœperint esse; ipsumque à nullo, sed à seipso semper habuerit; aliter daretur processus in infinitum. Hoc itaque nobilissimum ens à nobis vocatur Deus. Traditur etiam ista ratio 2. & 4. Metaphysicæ. Quarta demonstratio sumitur ex diversis gradibus perfectionis, magnitudinis, sapientiæ, & aliorum, quæ in rebus conspiciuntur: igitur dari debet ens perfectissimum, maximum, sapientissimum, & omnia bona continens in summo gradu, ex quo tamquam ex centro proveniant illæ lineæ. Hanc rationem adducit etiam Augustinus lib. 8. de Civit. Dei cap. 6.

11 Quinta, & ultima demonstratio sumitur ex gubernatione Universi. Videmus enim res rationis expertes assequi suum finem, non casu fortuito, cum semper, aut frequentius eodem modo se habeant: ergo educuntur per cognitionem alicujus intelligentis, & diriguntur illas in finem. Videmus pariter homines summa sapientia regi, ac gubernari, cum tot inter millia paucissimi reperiantur in aliquo similes, in omnibus fere dissimiles, in vultu, voce, gressu, scriptura, &c. Hoc autem ad Universi perfectionem, & ad tollendas plurimas fraudes apprime deservit; ut ex ipsa humanorum vultuum varietate luculenter evincitur. Nisi enim certis lineamentis, ac diversitate formarum distincti homines forent, mira in convictu quotidiano, & humana societate perturbatio sequeretur. Imo nulla inter ipsos commercia fieri possent, eaque res ingentium malorum, & immanium scelerum, atque interfectionis omnium esset occasio: sic neque conjuges se mutuo discernere: nec amicus ab hoste dignosceretur; neque liberi parentes, nec hi filias ab externis, aut uxoribus suis signo ullo distinguerent. Scelerati denique, ac facinorosi impune quidvis facerent, cum in illa communi omnium similitudine, ac confusione deliterent.

12 Tunc profecto sapius idem accideret quod Magdaleno cuidam Ricardi II. Magnae Britanniae Regis Sacerdoti legimus accidisse. Qui post necem Regi, cujus simillimus erat, illatam, ab omnibus verus Rex, quem simulabat, habetur, similitudinis furo deceptis, donec fraude tandem detecta, ab Henrico IV. suspendio periit anno 1399. Vel quod in Gallia contigit circa dimidium saeculi decimi sexti. Cum enim Arnoldus Thilh, nescio quis, Martino cujusdam Guerra, & amicus, & persimilis esset, ad stipendia in Hispania, & Belgio merenda profecti; ita domum Martini, quem & ore, & corpore toto referebat, fefellit, ut pro vero ip-

ipso patrefamilias, eodemque marito habitus & ab uxore Bertranda (quod per quam sane mirum) & ab aliis fuerit, jureque domini triennium usus: amplius, ut videtur usurus, nisi per suspiciones quasdam instituta quaestione, jamque ad finem properante, verus se Dominus sitisset, personatumque detexisset Arnoldum, qui demum perfidiae meritum capite luit anno 1560. ut refert Morerius verbo *Guerra* (a). Vel demum quod etiam in Italia evenit vaserrimo cuidam pa-nurgo Cardinali Simonetae persimili, cujus personam simulans, ac plurimorum nummos emungens, tandem detracta larva ultimum supplicium subiit, appensa ejus collo crumena vacua hac lepida inscriptione: *Sine moneta* (b). Mitto alios apud Fulgosum lib. 9. cap. 16. & Petrum Mexiam in amanissima silva variae lectionis parte 1. cap. 40.

13 Si ergo res tam insofita, tanta nimirum similitudo duorum, tam gravia intulit damna; quam multa passim occurrerent, si omnes, vel plures essent adeo similes! Cur igitur, dicit fortasse aliquis, Deus sic aliquos voluit assimilari, sciens tot mala hinc nascitura? Sed facile responderetur, Deum velut pictorem sapientissimum his umbris imaginem mundi depingere, ut sua sapientia magis pateat: unde non minus tenebrae ejus, quam ejus lumen ad hominum destructionem elucet, ut dicitur Psalm. 138. vers. 12. sicque *nubes ipsae spargunt lumen*. Jobi 37. vers. 11. Porro, historiae superius memoratae affatim manifestant haud tantam fuisse illorum similitudinem, ut tandem veritas non prodierit, ac impostores evaserint impuniti. Propterea, inquit Quinctilianus declamatione 8. *Nihil in rebus humanis natura voluit esse tam simile, quod non aliqua proprietate secerneretur*. Quis inde non col-

li-

(a) Consulatur etiam Mr. Richer in compendio causarum celeberrim. Gaspari Pictaval tom. 1. cussa 1. edit. Amstelodamen anni 1772. Gallico idioma. (b) Vid. Feijoo. tom. 6. disc. 3. §. 9. num. 20.

ligit supremi Moderatoris existentiam, ejusque providentiam non agnoscit? Quam nulla facultas, nulla scientia, nulla hujus mundi minima atomus mille oribus non proclamatur, ut inter alios acute ostendunt Guillelmus Derhamus in Theologia Physica, & Astronomica ex Anglico in Gallicum sermonem versa anno 1729. & doctissimus medicus Fridericus Hoffmannus opusculo de Atheo convincendo (a) ubi ex structura corporis humani pulcherrime probat Deum existere. Quod etiam avinci potest ex iis quæ de humani corporis formatione scripsit Galenus, quem quidam falso, ni ego fallor, Atheismi accusant. Videatur ipse apud Goudinium tom. 2. philosophiæ pag. 170. (b) quo nihil elegantius legisse memini.

14 Ad quinque præfatas demonstrationes Divi Thomæ reduci possunt quæcumque ab aliis proferuntur; quibus nedum Dei existentia, sed & attributa divina evidentissime comprobantur. Hæc omnia cognoverunt etiam nobiliores Philosophi solo lumine naturali, ut advertit in littera Catechismus, dum nihil abjectum de Deo senserunt. Quod facile demonstrari posset per multis testimonios Platonis, Aristotelis, Procli, Cleanthis, Salustii, Senecæ, & aliorum apud Huetium, Boucatum, Perrimezzium, aliosque Theologos, qui exemplo Sanctorum Patrum, plurimos sapientes ethnicos in favorem nostræ Religionis adducunt; quia ut ait Augustinus lib. 2. de Trinit. cap. 40. „Siqua forte vera, & „fidei nostræ accommodata dixerunt Philosophi, maxi- „me Platonicis, non solum formidanda non sunt, sed „ab eis tamquam injustis possessoribus in usum nostrum vindicanda.“⁶ Quemadmodum Judaicus Populus

(a) Fridericus Hoffman in opuse. pag. mili 238. (b) Gaudia tom. 2. part. 1. disp. 2. q. 5. art. 4. §. 1. Dignus etiam est ut videatur Theoph. Raynaudus tom. 5. distinct. 5. quest. 1. art. 1. & seq. sed præsertim art. 6. à pag. 222. ubi scilicet offert 12. gradibus ad Deum facile cognoscendum. Similiter Lesser in Theolog. insect. & Impot in Theolog. aquæ.

lus vasa, & ornamenta Ægyptiorum accepit. Sic fecere Tertullianus, Cyprianus, Lactancius, Hieronymus, Augustinus, & alii, quos sequitur Div. Thomas videndus in cap. 1. 1. ad Corinth. lect. 3.

15 Licet autem Philosophi naturaliter cognoverint Deum auctorem naturæ, ejusque attributa, quæ naturalis ratio dicat; hæc tamen omnia longe melius, & illustrius habentur per fidem, ut recte asserit Catechismus, plures adducens sacræ paginæ textus, quibus evincit Deum esse spiritum; perfectum; sapientem; veracem; justum; beneficum; immensum, &c. quæ humana quoque ratione noscuntur, sed non ita clare, ac facile quam lumine fidei. Quemadmodum igitur gratia naturam perficit, sic etiam fides rationem illustrat; ambæ enim plura de Deo, rebusque divinis optime tradunt, & ubi ratio desinit, inde ultra prosequitur fides. Multa quippe sunt ad quorum notitiam non communiter omnibus naturæ contemplatio, sed proprie credentibus fidei lumen aditum patefacit. Taliæ sunt quæ in Symboli articulis continentur, nempe Deum esse unum, & trinum, humani generis Redemptorem, omnium mortalium judicem, objectum veræ beatitudinis, & alia de quibus infra loquitur Catechismus, quæ sola fide percipiuntur. Quare animadvertere operepretium est, rationem naturalem aliqua evidenter ostendere, ut existentiam Dei, immortalitatem animæ, & alia maxime quæ in Decalogo præscribuntur. Aliqua difficiliora solum probabiliter suadere, ut resurrectionem carnis, judicium universale, &c. Aliqua vero difficillima, nec attingere quidem posse, ut Trinitatem Personarum, Incarnationem Verbi, hisque similia.

16 Fides autem cuncta complectitur, nedum supernaturalia ad quæ humana ratio non pertingit, sed ea etiam, quæ naturaliter dignoscuntur, ut rectius, atque facilius à rudibus percipiuntur; ideoque sapien-
ter

ter asserit Divus Thomas 2. 2. quæst. 2. art. 4. necessarium esse homini accipere per modum fidei non solum ea quæ sunt supra rationem, sed etiam ea, quæ per rationem cognosci possunt. Hæc enim rite percepta ad supernaturalia valde conducunt, quoniam veritas veritati non adversatur; sicque fides numquam opponitur rationi, nec ratio fidei, quidquid deblateret Bælius; sed fides rationem perficit, ratio ad fidem quodam modo ducit, eam tuetur, ac veneratur: unde Philosophia juxta Cyrillum Alexandrinum lib. 1. contra Julianum vocatur Catechismus ad fidem; & juxta Clementem Alexandrinum lib. 1. stromaton, pædagogus ad ipsam. Utinam istud agnoscerent plurimi hujus sæculi, qui Philosophi nomine stultissime gloriantur, quibus optime convenit illud Apostoli Romanorum 1. 2. *Dicentes se esse sapientes stulti facti sunt.*

17 Hactenus exiguas nostras vires impendimus in explanatione prioris litteræ Catechismi. Manent adhuc exponendi duo paragraphi posteriores ex assignatis; sed ne nimis detineamur, eorum elucidationem hac thesi comprehendemus, cujus probatione ultimum quod promissimus adimplebimus. Sit ergo conclusio; Non datur, nec dari potest nisi unus Deus, qui per ens à se constituitur. Primum est contra Gentiles polytheistas, contra Persas, Marcionitas, & Manichæos dualistas, & contra impios Atheistas. Secundum vero contra plures Theologos Dei essentiam constituentes, vel in collectione omnium perfectionum, vel in infinitate, vel in intellectivo, & volitivo simul, vel in intelligere actuali, vel denique in intelligere radicali. Nos tamen cum Cotensono, Gotti, Tournely, Berti, & aliis, esse à se dicimus constitutum Dei. Ante conclusionis probationem advertere libet, Gentiles tot olim finxisse Deos, quot vix possumus somnare. Triginta millia fuisse narrat Hesiodus apud Eusebium lib. 5. præparat. Evangel. cap. 15. Hinc Tertullianus in apologet. cap.

cap. 5. eis festive dixit: „Apud vos de humano arbitratu divinitas pensatur: nisi homini Deus placuerit Deus non erit: homo jam Deo propitius esse debebit.“ Et infra cap. 10. eorum Deos irridens: „Novi sunt, inquit, & veteres, Barbari, Græci, Romani, peregrini, captivi, adoptivi, communes, masculi, femina, rustici, urbani, nautici, militares.“

18 Modo etiam barbaræ nationes suos Deos creant, deponunt, verberant, damnantque exilio vel homicidas. Sic non pridem fecere cum Idolo quodam in Regno Nankin, teste Le Compte, apud Eruditissimum Sarmientum tom. 2. demonstrat. apolog. numer. 879. (a). Eousque delirant antiqui, ut singulis rebus propria Numina largirentur. Duodecim numerabant pro sola arista ad messem usque perducenda, ut ait Augustinus lib. 4. de Civit. Dei cap. 8. Ita in fingendis Diis fabulabantur, ut ab uno irato ad alium propitium confugerent. Unde Ovidius lib. 1. tristium eleg. 1. canit: *Sæpe præmente Deo, fert Deus alter opem; Jupiter in Trojam, pro Troja stabat Apollo.* Contra quos pulchre insurgit Arnobius lib. 7. contra Gentes, pag. 219. & sequenti. Nec solum Deos, deasque colebant, *sexu dispares, numero confusos, turba populares, viles genere, fama turpes, impietate maximos, primos scelere, crimine singulares*, ut eloquenter inquit Chrysologus sermone 57. Sed ad tantam cæcitate devenerunt, ut olera etiam colerent, quibus illudit Juvenalis Satyra 15. v. 10. dicens: *O Sanctas gentes, quibus nascuntur in hortis Numina!* Annotare tamen oportet cum Divo Thoma 1. contra Gent. cap. 24. quosdam ex Gentilibus, etsi plures ponerent Deos, unum tantum esse dixisse, à quo erant alii

Tom. I. F pro

(a) Vid. Martin. Sarmient. tom. 2. demonstrat. Apologet. in defensione approbationum §. 12. n. 879. pag. 499. & Hist. Sinica tom. 2. pag. 234. Gallico idioma.

procreati: unde magis (ait S. Doctor), huic veritati videntur contrarii Manichæi duo principia ponentes, quorum alterum alterius causa non sit. His breviter prælibatis.

19 Probatum conclusio ex Scriptura, cujus meminit Catechismus. Deuteronomii 6. v. 4. habetur: *Audi Israel, Dominus Deus noster, Dominus unus est.* Exodi 20. v. 3.: *Non habebis Deos alienos coram me.* Per Prophetam Isaiam cap. 48. v. 12. dicitur: *Ego primus, et ego novissimus, & absque me non est Deus.* Per Evangelistam Joannem cap. 17. v. 3.: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum.* Per Apostolum Paulum ad Ephes. 4. v. 5.: *Unus dominus, una fides, unum baptisma.* Nec quis procaciter dicat, hæc Scripturæ loca esse unius tantum Dei, Judæorum scilicet, & Christianorum, qui zelotypia ductus solum se nominat, ne alii Dii colantur. Hæc enim responsio implicantiam summam involvit, Deum nempe mendacio, falsitate, ac zelotypia uti posse, præsertim contra alios Deos. Siquidem Dei nomine intelligitur ens summe, & infinite perfectum; unde apud omnes semper vocatur Deus optimus, maximus; atqui non ita esset si mendacio, falsitate, ac zelotypia uteretur contra alios, si qui forent. Rursus: repugnat dari duo, aut plura entia summe perfecta, cum distinguenda essent per aliquam perfectionem, qua alterutrum destitueretur. Idcirco inquit Tertullianus lib. 1. contra Marcionem cap. 3.: „Deus si non unus est, non est... est quippe Deus summum magnum, quod unum „ sit necesse est, par non habendo, ne non sit summum „ magnum.

20 Confirmatur alia ratione: si duo essent, aut plures Dii, posset unus velle conservare aliquid, & alter nolle, cum essent liberi; sed non posset utriusque voluntas impleri: ergo alteruter non esset omnipotens, & consequenter nec Deus, cum illa perfectio-

ne

ne careret. Tandem: Deus est supremus mundi Moderator, & Rector: ergo & unus. Quæ enim diversa sunt, & divisa, in unum ordinem non conveniunt, nisi ab uno aliquo dirigantur; multa quippe melius per unum; quam per plura in ordinem reducuntur. Egregie Cyprianus lib. de Idolorum vanitate: „ Si Rex, „ ait, unus est apibus, & dux unus in gregibus, & „ armentis Rector unus; multo magis mundi unus est „ Rector; universa quæ sunt verbo jubet, ratione „ dispensat, virtute conservat.“ Fieri enim non potest, inquit Athanasius orat. contra Gent. ut hæc omnia invicem contraria in unum ordinem se colligerent, nisi aliquis esset moderator, qui simul omnia sociaret. Has rationes, aliasque ad septendecim usque adducit D. Thomas citato libro 1. contra Gent. cap. 42. quibus unum tantum esse Deum mirifice probat.

21 Nec huic veritati opponitur illud Apostoli 1. ad Corinth. 8. v. 5.: *Siquidem sunt Dii multi, & domini multi;* aliisque in locis sacræ paginæ, homines vocari Deos. Ad primum enim respondet optime Divus Thomas 1. p. q. 11. art. 3. Apostolorum loqui non ex propria sententia, sed secundum errorem aliquorum Gentilium, qui plures Deos ponebant: unde subdit: *nobis autem unus Deus.* Ad secundum respondet etiam rectissime Catechismus, homines in Scriptura vocari Deos, non more Gentium, sed quadam loquendi consuetudine, qua excellentia, virtus, vel functio aliqua Dei munere eis concessa significatur. Vid. Tournel. tom. 1. de Deo disp. 1. q. 1. art. 4. & quæ sibi objicit argumenta.

22 Altera conclusionis pars, Deum scilicet constitui per ens à se, facile probari poterit auctoritatibus, ac rationibus Theologorum, quos supra laudavimus, quibus addimus eloquentissimum Augustinum Cabades Magi Ord. B. M. V. de Mercede tom. 1. institut. Theolog. lib. 1. cap. 5. pag. 103. aliosque ab

F 2

ip-

ipso citatos. In contrarium autem videri potest doctissimus Billuart tom. 1. dissert. 2. art. 2. pag. 24. Cum plurimis aliis apud Castellum in 1. dist. 3. q. 3.

PRÆLECTIO IV.

De ineffabili Sanctissimæ Trinitatis arcano,

ad exposit. cap. 2. primæ part. Catechismi
Conc. Trid. à §. 9. ad 10.

Tam sublimia sunt fidei nostræ dogmata, tamque supra humanum ingenium, ut in his explicandis plurimi sint transigendi labores, maxime superandæ difficultates; omnibus tamen excellit Sanctissimæ Trinitatis arcanum, nullum quippe eo est latius, nullum uberior, ac difficilius; quoniam ad ipsum tamquam scopum alia cuncta collimant, ab ipsius intelligentia reliqua omnia pendent. Sive enim inquiratur productio universi, sive incarnatio Verbi, sive justificatio impij, sive forma Baptismi, sive quidquid sacra scientia docet; absque notitia hujus mysterij, vix ac ne vix quidem poterit explanari. Ab eo igitur tamquam à fundamento nostræ Religionis, & totius Theologiæ basi est ordiendum. Quare Catechismus Concilij Tridentini expendens primum articulum Symboli, postquam duo priora verba enodavit, hoc mysterium elegantè elucidat §. 9. & 10.: mihi hesterno sole ad exponendum pro themate designatis. Ne autem intellectus meus admodum debilis, tamquam scrutator majestatis opprimatur à gloria, auxilium simplex imploro ipsius sanctissimæ Trinitatis, Patris scilicet, &c.

Im-

2 Implorato Dei auxilio, & obtenta dicendi venia, orationem exordiar, quam pro majori claritate in tres partes distribuam: in prima breviter afferam argumentum litteræ Catechismi, in 2. fuse textum exponam; in 3. denique, si tempus nondum effluerit, conclusionem proponam, probabo, defendam. Utinam optata felicitate. Exordians igitur primam partem, en litteræ textus initium §. 9.: *sequitur enim in Symbolo &c.* Ecce vero finem paragraphi decimi: *& trium personarum perfecta distinctio.* His duobus paragraphis explicat Catechismus hanc vocem *Pater*, quæ habetur in principio Symboli, dicens §. 1. Deum vocari Patrem, ex rebus humanis ducta similitudine. Sicut enim ille à quo familia propagatur, & regitur, Pater vocatur; ita potiori jure Deus, qui omnia creavit conservat, & dirigit, Patris vocabulo nominatur. Et licet sit omnium Pater, præcipue tamen Christianorum; nam præter communem creationis, & providentiæ rationem, adest alia multo major, nempe spiritualis adoptionis. Altero §. ait, eo nomine intelligi quoque primam sanctissimæ Trinitatis personam; ad cujus explicationem docet, in Deo esse unam essentiam, & tres Personas, Patrem scilicet ingenitum, Filium à Patre ante omnia sæcula genitum, & Spiritum Sanctum ab utroque procedentem. Advertens in nullius rei, quam hujus, omnium altissimæ, notione, & explicatione periculosius quemque versari, & gravius errare posse; sicque retinenda esse vocabula *essentia, persona*, & alia quibus hoc mysterium significatur. Quod quidem est religiose colendum, non vero curiose investigandum. Demum concludit hortando fideles ut orent, atque precentur Deum, & Patrem, qui universa ex nihilo condidit, quique Trinitatis mysterium humanæ naturæ patefecit, ut aliquando in æterna tabernacula recipiantur, ibique videant, quæ nunc firmiter credunt. Hæc est synopsis litteræ designatæ, & prima orationis pars. Ad

3 Ad secundum ergo progredior, in quo latius enodanda est littera textus. Primo itaque paragrapho docet nos Catechismus, Deum vocari Patrem, quia quemadmodum in creatis ille dicitur Pater, qui filios gignit, alit, ac instruit: ita Deus, qui sublimiori modo hæc omnia præstat respectu creaturarum, hominum scilicet, quos ad imaginem, & similitudinem suam formavit, suaque mirabili providentia dirigit, jure merito suavissimo patris nomine nominatur, nedum in sacris litteris, sed in libris etiam Philosophorum, qui solo naturali lumine præditi veram numinis ideam habuere; quorum hic plures proferre possem auctoritates. At cum velim ab hoc paragrapho me breviter expedire, tum quia idem alibi Catechismus fusiùs tractat, in explicatione scilicet primi verbi orationis Dominiæ (a); tum quia sequenti paragrapho plura dicenda se offerunt de almo Trinitatis mysterio; ideo præsentem paucis absolvam, inquiring cum Catechismo, etsi Deus optime dicatur hominum parens, proprius tamen esse Christianorum Patrem, quoniam eos speciali titulo adoptavit in filios; ut constat Joannis 3. ad Romanos 8. & innumeris aliis Scripturæ locis.

4 Verum præter rationem istam patris, quæ de Deo dicitur, sive creationis, & providentiæ, sive peculiari adoptionis gratia, qua gaudent soli fideles, maxime justis; est alia paternitas longe sublimior, non tribus Personis communis, ut illa prior, sed primæ tantum propria. Quo circa recte prosequitur Catechismus §. 10. dicens præter notiones illas mox breviter explicatas, Parochos debere populum edocere, Patris nomine altiora mysteria significari; sicque mentem esse altius erigendam ad percipiendum reconditum, & abstrusum Sanctissimæ Trinitatis arcanum, quod divina oracula nobis credendum proponunt: unam scilicet

(a) Vid. Catechismus part. 4. cap. 9.

esse divinam essentiam, & tres Personas re ipsa inter se distinctas, quarum prima dicitur Pater, qui à nullo est genitus; secunda Filius, qui ante omnia sæcula à Patre genitus est; tertia Spiritus Sanctus, qui etiam ab æterno ex Patre, Filioque procedit. En maximum Dogma nostræ religionis firmiter menti figendum tanquam præcipuum fidei fundamentum; si enim istud, vacillet totum cito corruet ædificium. Ad cujus explanationem magna modestia, atque formidine debemus incedere, quia ut ait Catechismus in textu, & multo ante jam dixerat Augustinus lib. 1. de Trinit. cap. 3. in nullo periculosius versari, aut facilius errari potest, quam in præsentis mysterio.

5 Hoc evidenter demonstrat maxima hæreticorum caterva; qui nescientes ducem potius fidem, quam rationem esse sequendam, ut monet Nazianzenus (a), imo volentes scire plusquam oportet, ut ait Apostolus, à veritatis via turpiter aberrarunt, & in maximas calamitates inciderunt. Sic olim Arius, & novissimis sæculis Adam Nauzerus (b), inani scientia turgidi, ad instar Judæ misere creperunt, projicientes viscera in immundissimum locum: quippe horruere fortasse infelices eorum animæ per illa putida ora exhalari, quæ toties Verbum divinum consubstantiale Patri negaverant (c). Floruit: quid dico floruit? Aruit blasphemus Arius sæculo 4. nam turpissimam mortem obiit anno 336. Huic prævivere sæculo 1. Judæi. 2. Gnostici. 3. Hermogenes, Noetus ejusque discipulus Sabellius, à quo Patripassiani, quia Patrem dicebant ab aliis Personis nomine solo distingui, ideoque in cruce fuisse passum. Post Arium prius memoratum, quia eo totus pene orbis ingemuit, testante Hieronymo; post Arium inquam, exierunt Priscillianistæ, Macedonius, Philo-

(a) Orat. 1. de Theolog. n. 67. (b) Vid. Graveson tom. 7. pag. 73.
(c) Barth. Durand. lib. 1. fid. art. 11. §. 1. pag. 25.

ponus, Triteitarum auctor, dicens tres esse in Trinitate naturas; cui consentire videtur Joannes Clericus in sua arte critica docens, tres Personas non aliter esse ejusdem naturæ, quam plures homines; quique Phereponus cognominari cupit, Philoponi errores haurit; et ne nimis in perversis hominibus recitandis diffundat, ex sequentibus sæculis nonnullos tantum hic afferam, Mahumetem scilicet Pseudopphetam, Basilium Medicum, à quo orti Bogomiles, qui ab Alexio Commeno Imperatore exustus est, Petrum Abaylardum, & Arnaldum Brixiensem, teste Divo Bernardo Epist. 190.: quamvis Abaylardus postea respuerit, & glorioso fine quieverit, ut scribit venerabilis Petrus Cluniacensis Epist. 3. atque 20.

6 Proprius nostra tempora, Michael Servetus cum viginti quinque esset annorum, ac malitia suppleret ætatem, summum se vatem venditans, septem libros effudit de erroribus Trinitatis inscriptos, in quibus omnes Trinitatem asserentes Tritheitas, & Atheos vocabat, quia nec Deum nisi tripartitum eos fingere ipse fingebat. Ex his septem libris tres tantum evassere flammæ, & in Bibliotheca Regia Parisiensi asservantur, quos vidisse testatur Cl. Serry, qui præcipuis Serveti argumentis acute respondet tom. 1. prælect. 3. Adeo perfidus ille in Trinitatem virus evomuit, ut teste Beza (si testis hic esse potest), Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, Cerberum tricripitem, seu triiceps monstrum impie appellaret. Unde à Calvino accusatus apud Genevensem Senatam, vivus combustus est die 27. Octobris anno 1533. Non quod Calvinus zelo religionis id egerit, sed ut opinor, ne videret alium se nequiores. Quare multo melius eodem rogo utriusque libris accenso fuissent ambo consumti. Extincto Serveto non extincta est ejus hæresis, sed ipsam velut hæreditario jure ceperunt Franciscus David, Blandrata, Alciatus, Ochinus, Socinus, & plu-

res alii, sequaces Sabellii contra alios discipulos Arii, quos omnes insania superat Valentinus Gentilis Calaber iniquens solum Patrem esse Deum, Filium autem, & Spiritum Sanctum esse illius virtutes ab eo prorsus distinctas.

7 Ita in hæc tria nomina *Persona*, *Essentia*, *Trinitas* debacchatus est hic hæreticus, ut Symbolum, quod tribuitur Athanasio (& licet non sit sancti Doctoris, ut communior criticorum opinio tenet, tamen magni fit. ab Ecclesia) Symbolum Stanasium impie vocitaret. Post varios lapsus, atque relapsus, damnationes, & abjuraciones ab ipsis hæreticis sibi extortas, rursus ad vomitum rediens, iterum captus Bernæ capite plexus est anno 1566. Dumque esset inferali pegmate Valentinus iste, valenti animo, seu verius obcæcato corde jactitasse fertur, Apostolos, aliosque Martyres occubuisse pro Christo, se autem mori pro gloria, & eminentia Patris. Ei sane non dixisset Leo magnus: *animetur Gentilis*. Similliter Lucas Stembergerus famosi Melancthonis Discipulus, Trinitatis nomen, ut supervacaneum, inane, & purè humanum, ab hominibus Diabolo suadente inventum, quia non reperitur in sacris litteris blasphemo ore pronuciavit. Nolebat cantari orationem: *O veneranda Trinitas*; sed ejus loco dici: *O veneranda bonitas Dei!* optabat (horresco referens) dæmones Trinitatem illam abducere, quam irridendo dicebat nescire, num mas, vel femina esset. Mitto Lambertum Daneum dicentem orationem, quæ in litanis cani solet: *Sancta Trinitas unus Deus, miserere nobis*, ineptam esse, insanam, à Patribus male inventam, atque periculosam, cum admittat in Deo generationem, quæ ejus puritati, & sanctitati repugnat. Quam rationem, seu hebetudinem mutuasse videtur ab stultissimo Mahumete negante generationem Verbi, quia Deus caret uxore. O animalis homo non percipiens ea quæ sunt Spiritus!

8 En præcipuos Trinitatis hostes, vel confundentes personas, vel substantiam separantes, vel aliter insanientes (a); quos paulo prolixius commemoravi; tum ad comprobandum Catechismi, & Augustini assertum, in nullo scilicet quam in Trinitatis mysterio errari posse periculosius: tum etiam ad evincendum quales fuerint Heroes Protestantium, qui ad reformandam Ecclesiam prodixissent inaniter gloriantur. Omnes enim Lutherani, Brenciani, Zuingliani, Calvinistæ & alii, solum ore tenus Trinitatem admittunt, re vera tamen aut Ariani sunt, aut Sabelliani, aut Nestoriani, Eutychiani, Deistæ, vel Atheistæ; sicque illorum novitates pestifera videntur insecta ex putridis cadaveribus priscarum hæresium renascentia. Adversus dictos errores, & similes alios, ait Catechismus in littera, credendum esse sanctissimæ Trinitatis mysterium, ac retinenda vocabula ipsius significantia, uti sunt *Essentia*, *Persona*, & maxime *Trinitas*. Quidquid obganniant Transilvani, quos valide refutant Bellarminus tom. 1. controv. lib. 2. de Christo cap. 2. & Perrimezzius part. 2. dissert. 110. Licet enim ipsamet, ut sonant vocabula non inveniantur in scriptura, bene vero eorum significatum, quod quia brevius, & clarius per illas voces exprimitur: ideo eis utuntur fideles ad fidem catholicam profitemdam, & ut ab hæreticis distinguantur, qui cum non possint evertere nostra dogmata, voces saltem insectantur, veluti rabidi canes jactos in se lapides corrodentes.

9 In sacra pagina reperiri, quod nos Personæ, Essentiæ, ac Trinitatis nomine intelligimus verissime asserit Augustinus lib. 1. de Trinit. cap. 4. & serm. 38. de tempore dicens: „Omnis scriptura veteris, & novi testamenti... hoc insinuat, quod Pater, & Filius, „ &

(a) Vid. Emmanuel Navar. Benedictinus tract. de Trinit. in præpædia §. 2. num. 83. & sequenti pag. 71. Petavius, Van-Rants, Gotti, alii.

„ & Spiritus Sanctus unus sit Deus, ejusdem substantiæ, uniusque essentiæ atque inseparabilis unitas.“ Idemque facile demonstrabitur variis ejusdem scripturæ locis. Et quamvis in veteri testamento non ita pateat hoc mysterium, ut in novo, ibi tamen affatim adumbratur. Sic enim in limine Genesis cap. 1. dicitur: *In principio creavit Deus celum, & terram... & Spiritus Domini ferebatur super aquas*, ubi principii nomine plures Patres intelligunt Filium; nomine *Dei æternum Patrem*; & per Spiritum Domini, Paraclitum Spiritum. Idipsum videtur expresius v. 26: ejusdem capitis, narrando cōformationem hominis. His enim verbis: *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram*: plures ad producendum hominem invitantur; non plures quidem natura, cum tantum sit unus Deus, qui hominem condidit ad imaginem, & similitudinem suam, ut habetur ibidem versu sequenti; sed plures Personæ divina. Quod clarius innuit textus hebraicus ubi, teste Galatino, sic legitur: *& dixit Elohim*, &c. Per *Elohim* autem Rabbinii intelligunt tres Midot, à quibus dicunt mundum esse creatum. Hoc autem solum tribus divinis personis aptari potest.

10 Luci hujus textus variis commentis tenebras offundere nituntur Judæi præsertim Rabbi Abenezra, & Rabbi Maimonides. Prima responsio, quam asserunt etiam Marcellinus Ancyranus, & Socinus, est Deum secum fuisse loquutum, quasi se ad agendum excitando. Sed responsonem istam jam pridem lepide refutavit Basilius homil. 9. in Hexameron dicens: „Quis enim faber, aut ærarius, aut lignarius solus ipse, quidem, nec alio quoquam sibi cooperante stipatus... sibi ipsi obmurmurat dicens: faciamus gladium, aut compingamus aratrum? “ Secunda responsio Rabbinorum est Deum more Principum, atque Magnatum usum fuisse plurali pro singulari. Sed effugium istud

exsuflavit Theodoretus quæst. 19. in Genesim inquiring; si hoc verum esset, Deus semper in plurali numero loqueretur. Respondent denique tertio Deum loquutum fuisse cum Angelis, quos adjuutores vocabat ad efforandum hominem. Sed nec ista responsio valet, nam ut advertit Divus Basilius supra citatus, Deus cum illis loquebatur, ad quorum imaginem formandus erat homo: hic autem non factus est ad Angelorum, sed Dei loquentis imaginem: ergo tunc solæ personæ divinæ invicem loquebantur. Præterea falsum est Angelos cum Deo formasse hominem, cum nec corpus effinxerint, juxta Clementem Alexandrinum, Tertullianum, Iræneum, Augustinum, & alios, (a) nec minus creaverint animam, cum creare ita sit proprium Dei omnipotentis, ut cum creaturis communicari nequeat; quod efficaciter probat Divus Thomas 1. p. q. 45. art. 5.

11 Idem Trinitatis mysterium denotant illa Exodi verba cap. 2. *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Jacob.* Sicut etiam illa Deuteronomii 6. *Dominus Deus noster, Deus unus est.* Quod nedum asserunt Patres, sed fatentur plures Rabbini, ut Rabbi Simeon Filius Joai, Rabbi Ibba, & alii apud Milante in nota super annot. 130. lib. 5. Sixti Senensis. Illa quoque Isaïæ 6. v. 3. *Et clamavit alter ad alterum, & dicebat: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus exercituum;* per triplicem vocem Sanctus mysterium Trinitatis ostendunt, ut concedit Rabbi Jonadan; quin loquamur de aliis locis veteris testamenti, in quibus distincte assignantur Personæ divinæ ut Filius Psalmo 2. vers. 7. *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Et Spiritus Sanctus Psalmo 32. v. 6. ac Isaïæ 61. vers. 1. ubi dicitur: *Spiritus Domini Dei super me;* quod exponit Rabbi Kimchi de Spiritu Sancto inhabitante super Messiam. Multo clariora sunt novi Fœderis loca, ubi

(a) Vid. Siskum Sent. lib. 5. annot. 17.

umbra veteres elucescunt. Sic enim Joannes suum incipit Evangelium: *In principio erat Verbum, &c.* & Matthæus cap. ultimo refert Christum præcepisse Apostolis ut baptizarent *in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.* Item Joannes Epist. 1. cap. 5. v. 7. ait: *Tres sunt qui testimonium dant in Cælo, &c.* Nec dici valet hunc versum esse apocryphum, ac intrusum, ut dixere quidam hæretici, & ex Catholicis Erasmus, atque Simonius; quamvis primus postea canonicum illum agnovit, in tertia sui operis editione. Nam veritatem hujus loci palam ostendunt plura per vetusta exemplaria tum græca, tum latina, & plures antiqui Patres; quare merito retinetur in Vulgata jussu Concilii Tridentini. Ad cujus uberiorem intelligentiam videri possunt Fratres Walemburgici tract. controvers. Fidei pag. mihi 695. & seq. Calmet. in dissert. de hoc versu. Berti lib. 7. de Theolog. discip. cap. 3. pag. 180. Bernard. Maria de Rubeis dissert. de Tribus in Cælo testibus, & plurimi alii.

12 Hactenus ex Scriptura probavimus Trinitatis mysterium. Omittimus ad prolixitatem vitandam Concilia, & Sanctos Patres, à quibus passim repelluntur hæretici, & edocentur fideles hac præcipua veritate catholica, quam post promulgatum Evangelium ignorare nemo potest absque jactura salutis: cum credendum sit fide explicita mysterium Incarnationis, quod credi nequit sine fide explicita Trinitatis, ut docet Divus Thomas 2. 2. q. 2. art. 8. Hinc non tam risu, quam fletu digni erant Barrosiani illi Diœcesis Bracarensis in Lusitania, qui Parochorum incuria, seu defectu, tanta ignorantia mysteriorum fidei laborabant, ut Trinitatem Sanctissimam vocarent sororem Virginis, teste venerabili Ludovico Granatensi in vita Illustrissimi Bartholomæi à Martyribus cap. 7. numer. 16.: sed multo pejor est thesis 64. merito damnata ab Innocentio XI. dicens: „ Absolutionis capax est „ ho-

„homo quantumvis labore ignorantia mysteriorum fi-
 „dei, & etiam si per negligentiam etiam culpabilem
 „nesciat Mysterium sanctissimæ Trinitatis, & Incar-
 „nationis Domini.“ Quomodo enim erit absolutio-
 nis capax qui ignorat id in quo baptizatus est? id si-
 ne quo subsistere nequit nostra Religio? id denique
 quod Ecclesia incessabili voce proclamatur? Utpote
 omnes ejus preces præcipue diriguntur ad Sanctissimam
 Trinitatem. Si enim invocantur Sancti, id agitur quia
 sunt amici Christi; si interponitur mediator Christus
 Dominus, ideo fit, quia certo creditur Filius Dei. To-
 tus igitur cultus, honor, & gloria tribuitur Trinitati;
 qua propter omnes orationes clauduntur cum gloria
 Patri &c. quem hymnum jam à tempore Apostolorum
 incœpisse, opinatur cum aliis Summus Pontifex
 Benedict. XIV. lib. 1. de fest. Domini cap. 12.
 num. 7. (a). Et in officio cujusvis Dominicæ, in horis ca-
 nonicis, & Missa, repetitur centum septendecim vicibus.

13 Tanta demum est fides, atque fiducia, quam
 habet Ecclesia in Trinitate Sanctissima, ut dum pro
 moribundis orat in commendatione animæ dicat: Li-
 cet ille, qui est in agone peccaverit, tamen Patrem,
 & Filium, & Spiritum Sanctum non negavit, sed
 credit. Unde merito ait S. Ephren in vit. rectæ
 rat. „Quemadmodum reliquis omnibus membris caput
 „anteponis, & cætera membra objicis, ut ictum à
 „capite avertas; ita Sanctæ, & ejusdem essentiæ
 „Trinitatis fidem, sine qua vita, quæ vera vita sit,
 „vivere nemo potest, rebus omnibus antepone.“ Quod
 quam bene noverat Nicolaus à Longobardis, Ordinis
 Minimorum nuperrime Beatorum albo adscriptus: adeo
 Sanctissimæ Trinitatis fervidus cultor, ut sapius ejus
 memoria extra se raperetur. Ad cujus mysterii con-
 firmationem fieri

(a) Vid. Selvag. lib. 2. cap. 10. §. 4. à num. 13. pag. 93. & ibid. part. 2.
 cap. 9. §. 3. pag. 287. & seq.

firmationem videri possunt plura miracula in vita Ba-
 siliæ ab Amphilogio conscripta, in dialogis Gregorii
 lib. 3. cap. 32. in Annalibus Baronii tom. 7. ad an-
 num Christi 583. in Theatro vitæ humanæ verbo *Tri-
 nitas*, aliisque in libris, qui licet hypercriticorum pa-
 lato non sapiant, parum refert; Ecclesia enim non
 asperrimo istorum gustui accommodatur, neque insipi-
 do credulorum, sed vero ac temperato fidelium, ut
 ita dicam, cum grano salis disposito, cui divina my-
 steria suavissime sapiunt. Recte igitur concludit Cate-
 chismus in textu nos admonendo, ut sine intermissio-
 ne oremus, ac precemur Deum, & Patrem, qui uni-
 versa ex nihilo condidit, disponitque omnia suaviter,
 qui dedit nobis potestatem filios Dei fieri, qui divi-
 nissimum Trinitatis mysterium humanæ menti patefecit;
 ut aliquando in æterna tabernacula recepti videamur,
 quod nunc fideliter credimus, Deum scilicet
 unum, & trinum, ejusque beatitudine perfruamur.
 De hoc præcipuo Religionis catholicæ dogmate va-
 rias excitant, & resolvunt Theologi quæstiones, ex
 quibus unam tantum hic seligam probabo, ac dispu-
 tationi exponam, quod ut citius fiat, filium secundæ
 partis abrumpo.

14 Ad tertiam igitur orationis partem devenio
 probaturus hanc thesim: Mysterium Trinitatis nequit
 ab intellectu creato sola naturali ratione cognosci, nec
 posita quidem fide evidenter demonstrari, bene vero
 aliquatenus suaderi. Tres habet partes conclusio: pri-
 ma est contra Claudianum Mamertum, Hieracem
 Ægyptium, Petrum Abaylardum, & quemdam alium,
 (si Fra-senno, Tournelyo, multisque aliis credimus) di-
 centes hoc, & alia mysteria fidei posse solo naturali
 lumine manifestari. Secunda est contra quosdam, qui
 ad evitandas Theologorum censuras adversus primam
 sententiam merito factas, eam ita temperarunt, ut di-
 cerent quamquam sine fide nequeat evidenter osten-

di mysterium Trinitatis, id tamen fieri posse prævia fide. Tertia denique est contra Tolandum, Roussioium, Bælium, & alios, qui hoc mysterium putant naturali rationi opponi. Probatur itaque conclusio quo ad primam partem ex Scriptura: Matth. 11. v. 27. dicitur: *Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare?* Et similiter Luca 10. v. 22. quod clarius manifestant alia Christi verba Matth. 16. v. 17. quibus Petrum alloquitur dicens: *Beatus es Simon Bar-Jona; quia caro, & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est.* Nomine autem carnis, & sanguinis, ait S. Cyrillus Alexandrinus orat. de Incarnat. Verbi, non venire tantum cognitionem ex sensibus habitam, sed quamcumque naturæ viribus adquisitam. Huc etiam spectat illud Proverb. 30. v. 4: *Quod est nomen ejus, & quod nomen Filii ejus si nosti? Super quæ verba ait venerabilis Beda: „ De Dei Patris, & Filii nomine dicit, cujus mysterium sæcularis sapientia naturaliter scire non potest.*

15 Accedit auctoritas Conciliorum. Nicænum generale primum can. 2. ex verbis Matthæi, & Lucæ supra relatis probat divinam generationem naturaliter cognosci non posse. Antiochenum I. tempore Dionysii Papæ anno 261. celebratum, in professione fidei hæc verba tenet: „ Notionem Dei utcumque mediocrem si habemus revelante Filio ejus, sicut ait: nemo novit Patrem nisi Filius, & cui Filius revelaverit, contenti esse debemus.“ In hoc conveniunt etiam Ecclesiæ Patres, qui dum versantur circa res fidei, doctrinamque catholicam, firmum argumentum faciunt ad probandum, ut sapienter asserit Illustrissimus Canus lib. 7. de Locis cap. 1. explicans autem idem doctissimus Auctor quomodo aliquid ad fidem, doctrinamque Catholicam reducat, tunc contingere inquit, quando illud Apostoli, sive verbo, sive scripto Ecclesiæ tradi-

diderunt, quale est id quod nos adstruimus, ut probatum manet superius; sicque unanimes consensus Patrum infallibili pollet auctoritate ad id de quo loquimur. Audiantur itaque aliqui, nam omnes adducere nec possumus, nec debemus. Athanasius serm. 3. contra Arianos hæc habet: „ Indecorum est querere „ quomodo ex Deo verbum sit, aut quomodo gignat „ Deus, & quis sit modus generationis Dei; insaniret „ enim qui talia auderet, quoniam rem ineffabilem, & „ propriam divinæ naturæ, & dumtaxat ipsi, et Filio „ suo cognitam, verbis conaretur interpretari.“ Similiter loquitur Epist. 1. ad Serapionem Hilarius lib. 1. de Trinit. cap. 1. „ Nemo sua intelligentia generationis sacramentum consequi potest.“ Epiphanius hæresi 76. „ Omnia prætervolant, & excedunt, & omnem causam „ syllogisticam relinquunt doctrinali illi ex divina Scriptura sententiæ, nempe, *nemo novit Filium, nisi Patrem*, &c.

16 Gregorius Nazianzenus orat. 1. de Filio ait: „ Quomodo genitus est? Dei generatio honoretur silentio.“ Et orat. de Theologia num. 67. „ Ducem potius „ fidem, quam rationem sequamur.“ Iræneus lib. 2. adversus hæreses cap. 28. „ Si ea, quæ in manibus sunt, „ & ante pedes, & in oculis, & terrenis, & præcipue „ dispositionem capillorum capitis sui nondum sciunt ii, „ qui sunt perfecti; quomodo eis de spiritualibus, & superælestibus, & de his, quæ super Deum vana persuasionem confirmant credemus? „ Hieronymus in præmio lib. 18. in Isaiam: „ Trinitatis recta confessio est ignoratio scientiæ.“ Ambrosius lib. 1. de fide ad Gratianum cap. 5. „ Impossibile est generationis „ Verbi Divini scire secretum, mens deficit, vox silet.“ Augustinus lib. 15. de Trinit. cap. 6. „ Deum esse Trinitatem, credimus potius, quam videmus.“ Et cap. 16. num. 9. „ Quis itaque disputandi modus, quænam tandem vis intelligendi, ac potentia, quæ vivacitas ratio-

tionis, quæ acies cognitionis ostenderet, ut alia jam taceam, hoc unum, quod sapientia dicitur Deus, quomodo sit Trinitas? Et Epist. 55. „ Multa sunt quæ de Trinitatis ineffabilitate dicuntur, non ut ipsa dicantur, alioquin non esset ineffabilis, sed ut illis dictis, illa dici non posse intelligatur. Quæ verba etsi roderentur Transylvani canes, suas vorant, dum alienas credunt consumere carnes. Hormisdas Papa in Epist. ad Justinianum Imperatorem sic loquitur: „ Secretum Trinitatis neque ulla visibilia, vel invisibilia creaturarum potuit investigare natura. Bernardus lib. 5. de Consid. cap. 8. „ Magnum est, & quidem venerandum, non scrutandum quomodo pluralitas in unitate, aut ipsa in pluralitate? Scrutari, hoc temeritas est; credere pietas est; nosse via, & vita aterna est.

17 Antiquos Patres sequuntur posteriores Theologi cum Magistro Sententiarum in 1. dist. 3. & Divo Thoma 1. p. quæst. 32. art. 1. ubi hæc angelica verba profert. „ Impossibile est per rationem naturalem ad cognitionem Trinitatis divinarum personarum pervenire. Ostensum est enim supra, quod homo per rationem naturalem in cognitionem Dei pervenire non potest nisi ex creaturis: creaturæ autem ducunt in Dei cognitionem, sicut effectus in causam: hoc igitur solum ratione naturali de Deo cognosci potest, quod competere ei necesse est secundum quod est omnium entium principium. Virtus autem creativa Dei est communis toti Trinitati: unde pertinet ad unitatem essentiæ, non ad distinctionem personarum. Per rationem igitur naturalem cognosci possunt de Deo, quæ pertinent ad unitatem essentiæ, non autem ea, quæ pertinent ad distinctionem personarum. Qui autem probare nititur Trinitatem personarum naturali ratione, fidei dupliciter derogat. Primo quidem quantum ad dignita-

tem

tem ipsius fidei, quæ est ut sit de rebus invisibilis, quæ rationem humanam excedunt. Secundo quantum ad utilitatem trahendi alios ad fidem; cum enim aliquis ad probandam fidem inducit rationes, quæ non sunt cogentes, cadit in irrisionem infidelium; credunt enim quod his rationibus innituntur, & propter eas credamus. Quæ igitur fidei sunt, non sunt tentanda probari nisi per auctoritates, his qui auctoritates suscipiunt; apud alios vero sufficit defendere non esse impossibile quod prædicat fides. Et lib. 1. contra Gentes cap. 3. hæc habet: „ Quædam namque vera sunt de Deo, quæ omnem facultatem humanæ rationis excedunt, ut Deum esse trinum, & unum; quædam vero sunt ad quæ etiam ratio naturalis pertingere potest, sicut est: Deum esse, Deum esse unum, & alia hujusmodi, quæ etiam Philosophi demonstrative de Deo probaverunt ducti naturali lumine rationis.

18 Modo probanda venit secunda conclusionis pars, scilicet, ne posita quidem fide posse mysterium Trinitatis naturali lumine demonstrari. Quod Scholastica forma ita præstabitur: intellectus creatus vel posita fide, & revelatione divina, non potest Deum lumine naturali cognoscere, nisi ex effectibus naturalibus ipsius Dei; atqui vel ipsa Trinitatis posita fide, effectus naturales non ducunt in cognitionem Dei ut trini, sed solum ut unius. Probatur minor: effectus cogniti non ducunt in cognitionem causæ, nisi sub ea ratione, qua à causa procedunt; atqui posita etiam fide, effectus naturales non procedunt à Deo, ut Trino, sed solum ut uno. Quod clarius explicatur: revelatio, & fides hujus mysterii non facit ut effectus naturales dependant per se à Deo quatenus Trino in personis: ergo si absque fide, & revelatione mysterii Trinitatis non possunt effectus naturales ducere in cognitionem Dei ut Trini, quia per se non dependen-

dent à Deo ut Trino, neque præmissa fide id poterunt.

19 Confirmatur: posita fide, & revelatione; vel intellectus probare nititur existentiam Trinitatis ex principiis revelatis, sive supernaturali lumine cognitis; vel ex principiis solo lumine naturali acquisitis. Si primum, non erit mera demonstratio naturalis, sed theologica; quia procedit ex uno saltem principio revelato. Si secundum, illam probare nequit; nam principia naturali lumine cognita, tametsi posita fide, nullam connexionem habent cum existentia Trinitatis; sed ex principiis nullam connexionem habentibus cum existentia alicujus objecti, non potest intellectus ejus existentiam demonstrare; ergo ex principiis naturali lumine cognitis non potest intellectus existentiam Trinitatis ostendere. Probatur major: principia naturali lumine cognita, naturalia sunt, existentia vero Trinitatis supernaturalis est; sed ens naturale nullam connexionem habet cum ente supernaturali; hoc enim ideo supernaturale dicitur, quia est supra ordinem, connexionem, & exigentiam nature: ergo principia naturalia, vel posita fide, nullam connexionem habent cum existentia Trinitatis.

20 Ulterius declaratur id ipsum: si mysterium Trinitatis posset sola humana ratione demonstrari ex fidei positione; vel hæc ponenda esset in demonstrante, vel in respondente, vel in ambobus; atqui neutrum dici potest. Quod facile sic evincimus: si ponatur fides in demonstrante ut ei assentiatur incredulus ratione convictus, minus illa deserviet, quam oculi aquilæ ut talpa solares radios videat. Si fides solum ponatur in respondente, quomodo isti manifestabitur ab alio ea carente? Hoc sane idem foret ac cacum velle videntes instruere de coloribus. Si denique fides in utrisque ponatur, non inde rationibus evidentibus probabitur hocce mysterium; quia fides nunquam evidentiam tribuet ratio-

ni-

nibus ad Trinitatis mysterium declarandum; vel enim rationes illæ essent à priori, vel à posteriori. Non à priori, quia non datur causa naturalis existentia Trinitatis. Non à posteriori, quia ut superius dicebamus, rationes, quæ ab effectibus naturalibus desumuntur solum ducunt ad cognitionem Dei, quatenus unus est, non ut Trinus.

21 Respondent adversarii, dari aliud genus demonstrationis, quod dicitur æquiparantia, seu à simili. Sed perperam talis demonstratio assignatur, cum nec Aristoteles, nec alii Philosophi, nec Theologi prastantiores, nec Sancti Patres eam umquam adducant, sed oppositum aperte doceant. Quis autem credet dari talem demonstrationem, & eam ab Ecclesia vel ignorari, vel rejici, si utilis foret ad ethnicos convincendos? Si doctiores Viri, debiles, ac inanes judicant demonstrationes illas, quanto debiliores erunt Gentilibus? Quis infidelium eis convertetur ad fidem? Si sapientes earum vim non percipiunt, quomodo illam percipient imperiti? Objiciet autem aliquis: intellectus humanus fide adjutus potest cognoscere mysterium Trinitatis clare, & evidenter, sicut oculus corporeus medio telescopio attingere potest plures stellas, & alia procul posita, quæ sine illo non posset ostendere. Sed paritas hæc nihil valet, quia evidentia hujus mysterii est extra limites intellectus creati solo naturali lumine operantis, nec fides claritatem tribuit, sed obscuritatem importat, alias in patria esse posset; corpora vero, quæ per telescopium attinguntur, non sunt extra facultatem visus corporei: unde tam valet fides ad juvandum intellectum ut evidenter demonstret mysterium Trinitatis, quam telescopium ad juvandum visum corporeum ut videat Corpus Christi in Eucharistia, spiritus familiares, & alia quæ ex Vignolio Marvilio, seu Bonaventura Argonio, non sine sale refert eruditissimus Feijóonus tom. 7. Theatr. crit. discours. 1. à num. 34.

22 Probatur tandem ultima pars conclusionis, posse nimirum Trinitatis mysterium posita fide, aliquatenus

ex-

explicari quibusdam naturalium rerum exemplis, quæ licet intellectum non convincant, eum saltem quodammodo movent, ut cum Dei gratia tanto mysterio assentiatur. Sic Athanasius, Nazianzenus, Cyrillus Alexandrinus, Isidorus, Augustinus, & alii, exemplo solis, ignis, & animæ hoc mysterium elucidarunt. *Sicut enim, ait Athanasius, orat. 4. contra Arianos, in Sole orbis, radius, & lumen non dicuntur tres Soles, sed unus Sol; similiter & in Deo Pater, & Filius, Spiritus Sanctus, unus Deus est, & non tres.* Nazianzenus orat. 45. & Cyrilus Alexandrinus lib. 12. Thesauri, c. 15. *Sol est Pater, radius Filius, splendor ignitus est Spiritus Sanctus.* Idem Athanasius ibidem hæc ita de igne tradit: „ Tres sunt subsistentiæ unius ignis, scilicet subjectum ignis, & urens & lucens; & tamen una est natura ignis: sic Pater est ignis, Filius est urens, Spiritus Sanctus est vis illuminans.“ Isidorus lib. 2. de differentiis spiritualibus cap. 2. „ Sicut ignis, calor, & candor tria quidem vocabula, sed res una; ita in relatione Personarum „ Trinitas est, in substantia vero naturæ unus Deus.“ Agust. lib. 9. de Trinitat. cap. 4. hisce loquitur verbis: „ Igitur ipsa mens, & amor, & notitia ejus, tria quædam sunt, & hæc tria unum sunt, & cum perfecta sunt, æqualia sunt.“ Et lib. 15. cap. 20. „ Quisquis hæc tria, scilicet memoriam, intelligentiam, & voluntatem in sua mente, naturaliter divinitus instituta, vivaciter perspicit, & quam magnum sit in ea, unde potest etiam sempiterna, immutabilisque natura, recoli, conspici, amplecti. Reminiscitur per memoriam, intuetur per intelligentiam, amplectitur per dilectionem: profecto reperit illius summæ Trinitatis imaginem. Ad quam summam Trinitatem reminiscendam, videndam, diligendam, ut eam recordetur, eam contempletur, ea delectetur, totum debet esse, ferre quod vivit.“ Hæc Sanctus Doctor, quibus hanc qualemcumque prælectionem concludimus.

PRÆLECTIO V.

De Omnipotentia Dei,

ad expositionem cap. 2. primæ partis Catechismi Concilii Tridentini à §. 11. ad decimumquintum.

IN nullo certe melius eloquentia Demosthenis, ingenium Aristotelis, fluens oratio Tullii, omniumque Philosophorum, Poetarum, ac Oratorum peritia exerceretur, quam in præcipuo Dei attributo laudando, nempe Omnipotentia, quæ tot, & tanta complectitur, ut non pauci Numen unum ad ea impar censerint. Illa propterea varios inter Deos distribuere, dum coelum Jovi, mare Neptuno, Plutoni inferna, & alia aliis pro libito partiti sunt. Sed procul recedant somnia delirantium & absurda paganæ noctis phantasmata evanescant; cum tantum sit unus Deus, & ipse solus Omnipotens, ut docet primus articulus fidei, & explicat Catechismus Concilii Tridentini 1. part. cap. 2. §. 11. & sequentibus. Quorum quinque explanandos suscipiam ipsius Dei Omnipotentis auxilio, Patris &c.

2 Superno juvamine fretus, natusque fandi permissum, propositum punctum exponam; pro cuius clario-ri ordine, orationem in tres partes distribuam. In 1. enim summam litteram textus perstringam. In 2. fusius explicabo. In 3. demum, si præfixum tempus nondum finierit, conclusionem proponam, probabo, defendam. Utinam Deus Omnipotens me voti compotem faciat! Ad 1. igitur orationis partem accedens, sic incipit explicanda littera textus §. 11. *Omnipotentem.* Ita vero terminat §. 15. *Ipse mandavit, & creata sunt.* Catechismi consi-